

Пауза на допомогу

Припинення роботи USAID і програми іноземної допомоги: як Вірменія, Грузія, Молдова та Україна адаптуються до нових умов

Сталося те, про що багато одержувачів міжнародної допомоги боялися говорити вголос: Агентство міжнародного розвитку США (USAID) практично повністю припинило фінансування всіх програм. «Сполучені Штати офіційно закривають 83 відсотки програм USAID», – повідомив цього тижня державний секретар США Марко Рубіо. Це рішення перекреслило можливості подальшого фінансування з боку американського уряду для бенефіціарів по всьому світу.

Попередня директива Держдепартаменту про аудит усієї міжнародної допомоги протягом 90 днів ще дозволяла сподіватися на часткове відновлення фінансування після перевірки всіх зарубіжних програм на відповідність національним інтересам США. Але з 27 лютого підрядники та бенефіціари USAID почали отримувати письмові повідомлення про повне припинення фінансової допомоги. Було скасовано близько 5800 грантів на суму \$57 млрд.

Рішення нової американської адміністрації стало серйозним ударом для реалізації як урядових програм, так і ініціатив неурядового сектору в таких країнах, як Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. USAID тут традиційно було одним із провідних донорів фінансової допомоги. Лише за 2024 рік чотирьом країнам, які також є учасниками програми «Східного партнерства» ЄС, американський уряд виділив близько \$6,7 млрд. Більшу частину цієї суми – \$6,3 млрд – отримала Україна, за нею слідує Молдова зі \$151 млн, Грузія зі \$114,1 млн і Вірменія – \$64,8 млн. Основна частина допомоги виділялася на зміцнення громадянського суспільства та державного управління, а також на екстрену допомогу, розвиток економіки та енергетичної інфраструктури.

Зараз нова реальність змушує закрити багато ключових ініціатив, де американська допомога становить від 40 до 80 відсотків від

загального фінансування. Насамперед це стосується організацій громадянського суспільства та незалежних медіа. Зокрема, в Україні через USAID фінансувалися проекти, спрямовані на зміцнення співпраці між владою та неурядовим сектором у такій сфері, як відновлення територій, що постраждали внаслідок повномасштабної російської агресії. Тільки в 2024 році агентство спрямувало \$522 млн на програму відновлення зруйнованої обстрілами інфраструктури.

Від донорської підтримки також залежить більшість українських медіа. Згідно з дослідженнями організації «Репортери без кордонів» (RSF), тільки 14 відсотків редакцій можуть обходитися без зовнішньої підтримки, а для покриття операційних витрат у найближчі три роки українським медіа знадобиться \$96 млн.

З аналогічними викликами вже зіткнулися незалежні медіа у Вірменії, де через USAID фінансувалася п'ятирічна ініціатива підтримки інформаційного поля із загальним бюджетом у \$15 млн. Водночас для Єревана зробили виняток у вигляді фінансування гуманітарної допомоги для біженців із Нагірного Карабаху.

*Росія спрямує ресурси на
просування наративів,
націлених на підрив
довіри до процесів
євроінтеграції*

У неурядовому секторі Грузії серйозні проблеми виникли в організаціях, що допомагають жертвам насильства і людям з обмеженими можливостями. Такі програми традиційно фінансувалися по лінії USAID.

У Молдові припинення американської допомоги вдарить по місцевих проєктах у сфері сільського господарства, транспорту і туризму. З 2018 року за підтримки USAID понад 30 тис. осіб у 13 населених пунктах отримали доступ до питної води. Американське фінансування також відкрило доступ до сучасних агротехнологій, що дозволило Молдові на 80 відсотків збільшити експорт сільгосппродукції на загальну суму \$7,4 млн.

Політики та експерти попереджають, що вакуум у регіоні, який утворився в результаті, поспішать заповнити Росія і Китай. Росія спрямує ресурси на посилення впливу на медіапростір для просування наративів, націлених на підрив довіри до процесів євроінтеграції. Немає сумнівів, що Москва використовуватиме «сірі» схеми або третіх осіб для дестабілізації ситуації всередині України, а також для поширення дезінформації на тлі майбутніх парламентських виборів у Молдові та Вірменії.

Для Китаю з його необмеженими фінансовими ресурсами також відкриваються нові можливості для інвестування в різні проєкти без

жодних попередніх умов.

Урядові гранти

Якщо у Вірменії, Молдові та Україні припинення діяльності USAID стало поганою новиною для урядів цих країн, то грузинська влада сприйняла таку новину з неприкритим піднесенням. Як відомо, останніми роками правляча партія «Грузинська мрія» взяла курс на посилення авторитаризму і переслідування неурядових організацій, що фінансуються з-за кордону. У травні 2024 року парламент ухвалив закон «Про прозорість іноземного впливу» (закон «про іноагентів»), що обмежує діяльність таких організацій. Вже тоді під ударом опинилися реципієнти допомоги USAID і Європейського союзу. Окремо було ініційовано поправки, що передбачають повну заборону на іноземне фінансування для ЗМІ.

Правляча партія Грузії неодноразово звинувачувала USAID у «плануванні революційних процесів» у країні. Тому рішення нової американської адміністрації про припинення фінансування стало бонусом для «Грузинської мрії» в питанні подальшого обмеження діяльності неурядового сектору, яка, на думку влади, не відповідає державним інтересам.

На цьому в Тбілісі вирішили не зупинятися, і уряд тепер бажає виступати в ролі основного донора для організацій громадянського суспільства. Зокрема, 20 лютого парламент, у якому відсутня опозиція, одноголосно ухвалив законопроект «Про внесення змін до закону Грузії про гранти». Тепер надавати гранти і займатися підтримкою громадських організацій зможуть юридичні особи публічного права, які будуть визначені урядом Грузії. Після набуття чинності поправок у країні створять «Агентство управління державними грантами», бюджет якого на 2025 рік становитиме \$7,1 млн. Урядові гранти видаватимуть будь-яким НУО незалежно від сфери їхньої діяльності за умови обґрунтування роботи на благо суспільства та держави.

Однак на тлі посилення контролю за діяльністю НУО в Грузії складно уявити неупередженість у наданні грантів за рахунок держбюджету

Представники правлячої «Грузинської мрії» вважають, що ця програма стане альтернативою фінансуванню, яке цивільний сектор отримує з фондів США та ЄС. Ще до ухвалення законопроекту влада заявляла про можливість державного фінансування для проєктів зі зміцнення демократичних інститутів, боротьби з корупцією, піклування про людей з обмеженими можливостями,

захисту довкілля, а також інтересів етнічних і релігійних меншин. При цьому в правлячій партії весь час посиляються на схожий досвід у країнах ЄС, таких як Польща, Хорватія та Естонія.

Однак на тлі погіршення громадянських свобод і посилення контролю за діяльністю НУО складно уявити неупередженість у наданні грантів за рахунок державного бюджету. З урахуванням призупинення процесу євроінтеграції, який влада Грузії ініціювала в односторонньому порядку торік, доступ до фінансування зможуть отримувати тільки лояльні організації, які реалізують угодний владі консервативний порядок денний.

Можливості Євросоюзу

Припинення допомоги через USAID демонструє вразливість країн на пострадянському просторі, де економіка, охорона здоров'я, освіта, соціальний захист та інші критичні напрями в останні 30 років залежали від фінансування США. Країни-реципієнти зіткнулися з необхідністю розробки більш стійких і незалежних моделей допомоги.

*В європейських столицях
уже почався процес
зміщення пріоритетів у
бік оборони та безпеки*

Зараз багато хто дивиться на можливості Євросоюзу, який потенційно може заповнити вакуум, що склався. Будучи країнами-кандидатами на вступ до Євросоюзу, Україна і Молдова продовжать отримувати від Брюсселя більше коштів для інтеграції відповідно до європейських стандартів, посилення енергетичної незалежності або підвищення стійкості до зовнішніх загроз. А залучення неурядового сектору для надання послуг населенню може бути умовою для фінансування соціальних програм або, у випадку України, відновлення інфраструктури.

Проте геополітичний контекст, що швидко змінюється, змушує і європейських партнерів коригувати вже наявну допомогу та ефективніше розподіляти нове фінансування. На тлі триваючої російської агресії в Україні та небажання США активно підтримувати партнерів у протидії викликам з боку Росії в європейських столицях уже почався процес зміщення пріоритетів у бік оборони та безпеки. Очевидно, що такі країни, як Німеччина,

Велика Британія, Норвегія, Швеція та Франція, і надалі залишатимуться провідними донорами в нашому регіоні. Але їм належить бути більш гнучкими й оперативно мобілізувати ресурси, щоб ефективно реагувати на мінливу ситуацію. Найважливішим завданням буде збереження балансу між прозорістю та ефективністю в розподілі коштів на програми допомоги, що потребуватиме колективних зусиль усіх учасників.

Карен Мадоян

Карен Мадоян (Karen Madoian) - незалежний журналіст, медійний експерт. Працював у перших новинних інтернет-виданнях Грузії, співпрацював із різними європейськими виданнями та дослідницькими центрами. З 2008 року проживає в Україні, де працює з проєктами міжнародних донорів як експерт з комунікацій та розвитку незалежних медіа.

